

Metka Špes,* Dušan Plut**

SOCIALNOGEOGRAFSKO PROUČEVANJE DEGRADIRANIH OBMOČIJ
V NEKATERIH SLOVENSКИH MESTIH

Pri proučevanju degradiranih območij mest obravnavajo socialno-geografska raziskovanja odnos posameznih skupin prebivalstva do različnih degradacij geografskega okolja, prisotnost in vrednotenje ekoloških vprašanj v življenju prebivalcev Slovenije ter osebne možnosti in pripravljenost za reševanje.

Opis in razlaga zapletenega odnosa med družbo in naravo, zlasti pa prikaz pokrajinskih učinkov tega odnosa, je eno izmed klasičnih delovnih področij geografije. Proučevanje degradacije geografskega okolja kot ene izmed oblik preobrazbe pokrajine izhaja iz raziskovalnih prijemov celostne geografije. Pri proučevanju degradacije geografskega okolja gre za logično nadaljevanje in poglobljanje tradicionalnega geografskega delovnega področja, vendar s posebnim vrednotenjem vzrokov in pokrajinskih posledic vzajemnega odnosa med družbo in naravo.

Pri socialnogeografskem proučevanju geografskega okolja pojmemo pod pojmom degradacija geografskega okolja zmanjšanje kvalitete življenja in slabšanje bivalnih razmer zaradi povečane količine škodljivih emisij.

Pri proučevanju degradacije geografskega okolja so se uveljavile tri različne vsebinske in metodološke usmeritve, ki bi jih lahko razvrstili v naslednje skupine:

- opis in razlaga različnih oblik degradacije posameznih pokrajinskih elementov (voda, zrak, prst itn.), uporabljena metodologija se opira na posamezne veje fizične geografije;
- poljudno-znanstvena, pretežno pesimistična dela o splošni ogroženosti Zemlje kot planeta;
- regionalno zasnovane študije o različnih oblikah degradacije v določeni pokrajini.

Priča smo procesu, ki je morda najbolj kompleksen napor znanosti do sedaj, ko je treba doseči sintezo vseh znanstvenih spoznanj. To pomeni, da je potrebna preusmeritev v znanosti. Sistematično proučevanje in poudarjanje celovitosti ne pomeni za geografsko

* Dipl. geograf, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7.

** Mag., Univ. asistent, PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

Glej izvleček na koncu zbornika.

proučevanje nekaj novega. Kljub temu je tudi pri proučevanju degradacije geografskega okolja prevladalo proučevanje degradacije posameznega pokrajinskega elementa. V okviru Inštituta za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani so se sredi sedemdesetih let začela raziskovanja, ki so poskušala na regionalni osnovi osvetliti različne oblike degradacije v različnih pokrajinah Slovenije (Celjska in Velenjska kotlina, Bela krajina, Koprsko primorje, Jeseniška "Dolina").

V raziskavah Inštituta za geografijo je bil poudarek predvsem na proučevanju posameznih oblik degradacije. Sledilo je iskanje fizično in družbenogeografskih vzrokov za različno stopnjo degradacije, kajti ob isti količini polutantov prihaja do različnih stopenj degradacije geografskega (pokrajinskega) okolja.

Med družbenogeografskimi faktorji sta bila najbolj poudarjena ekonomski in demografski, ki se odražata v lokaciji onesnaževalca in zgotitvi prebivalstva v njegovi bližini. Ob uporabi pretežno kvantitativnih metod pri merjenju stopnje degradacije pa so bili zanemarjeni kvalitativni kazalci, ki bi odrazili odnos posameznika ali socialne skupine do problemov degradacije v kraju bivanja, dela in rekreacije. Osvetliti je potrebno torej tudi prisotnost onesnaževanja okolja v različnih sferah življenja (bivanje, delo, prosti čas). Poleg ekološkega in ekonomskega vrednotenja škodljivih učinkov raznovrstnih človekovih dejavnosti na življenjsko okolje pomeni socialnogeografska ocena nadaljevanje prvih dveh, v ospredje pa postavlja človeka, oziroma skupine ljudi ter njihove reakcije v življenjskem okolju z različno stopnjo degradacije.

S socialnogeografskimi raziskavami bi skušali bolj odkrito odgovoriti predvsem na naslednji vprašanji: ali prihaja v območjih večje degradacije geografskega okolja tudi do procesov "slumizacije", zgotitve socialnih skupin z nižjo izobrazbeno, kvalifikacijsko in premoženjsko strukturo? In drugo vprašanje: ali se prebivalec Slovenije že zaveda onesnaževanja geografskega okolja kot resnično nevarnega pojava in njegove nevarnosti za določene človekove vrednote in ali je pripravljen tudi resnično ukrepati? Vprašujemo se namreč, ali postaja trajna degradacija okolja v posameznih pokrajinah in mestih Slovenije tudi kazalec za zagostitev socialnih skupin v različno onesnaženih delih mesta in pokrajine.

Ugotavljamo, da imajo posamezne socialne skupine prebivalstva različne kriterije pri ocenjevanju kvalitete življenjskega okolja, močno odvisne od socialnoekonomske strukture prebivalstva, zdravstvenega stanja, kulturnih in stanovanjskih zahtev, stopnje zadovoljevanja materialnih in duhovnih potreb in od estetskega ocenjevanja življenjskega okolja. Vse to pa vodi k združevanju posameznih socialnih skupin prebivalstva v posameznih delih mesta. Heterogenost se kaže v glavnem v večjih mestih in predvsem v industrijskih središčih.

Raziskave na primeru nekaterih slovenskih mest (Pak, 1969: Ljubljana, Maribor, Kranj, Celje, Koper; Špes, 1977: Celje;

Špes, 1981; Jesenice; Černe, Špes, 1979; Šoštanj) kažejo, da se stopnjujejo razlike med posameznimi mestnimi deli. V zadnjih 20 letih smo priča hitrim spremembam v kvaliteti bivalnega okolja, ko se s pospešeno družbeno, posebno pa še z individualno gradnjo vedno več ljudi seli iz mesta. V te horizontalne premike je vključen le del prebivalstva. Praviloma je horizontalni (prostorski) premik nadaljevanje ali posledica vertikalnega (ekonomskega) (Ruppert, 1981). Z industrializacijo in urbanizacijo ter z negativnimi učinki teh dejavnosti je pri razvrednotenju življenjskega okolja v posameznih mestnih delih dobivalo vedno večji pomen onesnaženje le-tega. Zaradi tega so postali posamezni deli mesta manj privlačni za bivanje.

Ob tem je potrebno poudariti, da je mestni del, ki je za določeno skupino prebivalstva zelo neprivlačen, lahko za drugo skupino sprejemljiv že ob manjših spremembah, ali celo že brez teh. Nižja cena stanovanja in bližina delovnega mesta privlači stanovalce z nižjimi dohodki, to so skupine ljudi, ki nimajo finančnih možnosti niti interesa za spremembo oziroma izboljšave bivalnega okolja in se tako vrednost bivalnega okolja in zunanji izgled le še slabšata.

Dosedanje raziskave na primeru slovenskih mest so pokazale, da so osnovne demografske značilnosti slabših mestnih delov:

- koncentracija nižjih socialnih skupin (slaba izobrazba, slaba kvalifikacijska struktura, prebivalstvo z nizkimi dohodki in velike družine);
- koncentracija na eni strani starejšega prebivalstva, ki nima niti možnosti niti želje po preselitvi, na drugi strani pa mlajših dužin, ki si šele ustvarjajo ekonomsko osnovo;
- veliko priseljencev s podeželja ali iz drugih republik.

V naših mestih se kaže, da zaradi kroničnega pomanjkanja stanovanj in v mnogih primerih nemobilnosti prebivalstva ni nujna vzročna povezanost med vertikalnimi in horizontalnimi premiki v krajšem obdobju. Zaradi tega znotraj naših mest še vedno ne moremo govoriti o zelo ostrih razmejitvah med posameznimi mestnimi deli.

Vendar pa je v najslabših mestnih delih opazna velika mobilnost prebivalstva, kot je to primer najslabšega mestnega dela Jesenic - Straže, kjer ostajajo družine v stanovanjih (barakah) povprečno le dve leti.

Raziskave slovenskih mest Celja, Jesenic in Šoštanja kažejo na to, da se slabši mestni deli, z vidika degradacije življenjskega okolja in kvalitetnega bivalnega okolja, tako po genezi kot po fiziognomiji, razvrščajo v tri tipe:

1. Stare delavske četrti mest, ki so v neposredni okolici industrijskih objektov in so bili skupaj z njimi tudi zgrajeni v začetni fazi industrializacije. Danes so tu v glavnem večstanovajske zgradbe, običajno brez ustrezne komunalne

opremljenosti (voda je navadno le na dvorišču ali v najboljšem primeru na hodniku, enako tudi stranišče), stanovanja so vlažna in brez ustrezne izolacije, imajo pa poleg kuhinje običajno le še eno sobo, ali pa največ dve (v Celju Mariborska cesta in Kidričeva, Cinkarniška, Kovinarska, Delavska ulica; na Jesenicah ob Cesti železarjev, Cesta B. Kidriča, Cesta 1. maja).

Ob večstanovanjskih zgradbah so še enodružinske hiše; to so praviloma stare, vlažne in nizke delavske hiše ali pa barake (lesene ali zidane) (Celje: Kumerdeljeva, Kosovelova, Tovarniška itn.; Jesenice: Cesta F. Finžgarja, Savska, Gradnikova, Straža itn.).

Negativno podobo teh mestnih delov povečuje še bližina industrijskih obratov, ki oddajajo velike količine škodljivih emisij v zrak. Po odloku o razvrstitvi območij v SR Sloveniji v območja onesnaženosti zraka sodi Celje v IV., najvišjo, Jesenice pa v III. kategorijo.

2. Drugi tip predstavljajo mestna jedra, predvsem starih mest, kjer je večina stanovanjskih objektov starih več kot 100 let, z neustrezno komunalno opremljenostjo, s pretežno starim prebivalstvom. V zadnjem času postaja zaradi energetske krize bližina delovnega mesta bolj zaželjena, zato mnoga stara mestna jedra doživljajo revitalizacijo in sanacijo. Še vedno pa v starih mestnih jedrih obstaja problem visoke koncentracije SO_2 v zraku, posebno v zimskih mesecih, saj vemo, da ob pomanjkanju kvalitetnih vrst premoga vedno več gospodinjstev uporablja premog slabše vrste, z visokim deležem žvepla, ki pa so poleg tega še cenejše in tako dostopnejše premoženjsko šibkim gospodinjstvom.
3. V tretjo skupino sodijo deli mest, ki so ob gradnji ustrezali vsem zahtevam in normam kvalitetnega bivalnega okolja. S širjenjem industrije, predvsem tiste, ki v okolje oddaja večje količine emisij (tu gre v glavnem za onesnaženje zraka) ali pa ob pojavu, da je ob večletnih visokih koncentracijah onesnaženosti presežena naravna meja sprejemljivosti in postajajo ti mestni deli, ki so pod vplivom emisij, manj privlačni za bivanje.

Tovrstne spremembe v odnosu prebivalcev do življenjskega okolja so bile do sedaj v Sloveniji še malo proučene in jim bomo morali v prihodnje posvetiti več pozornosti. Primer mestnega dela, ki sodi v to tretjo skupino, je Aljažev hrib v Celju. Ta mestni del, hiše so na prisojnem pobočju Aljaževga hriba, je bil med obema vojnama in takoj po drugi svetovni vojni še zelo privlačen. O tem pričajo tudi številne hiše vilskega tipa. Danes pa je Aljažev hrib pod zelo močnim vplivom zaplinjevanja, naravna vegetacija je poškodovana, vrtovi in ostala vegetacija še delno uspevajo ob stalni neigi in izboljšanih rastiščnih pogojih. Prebivalci, predvsem starejši del, imajo težave z dihalci. Zelo karakteristično za ta mestni del Celja je, da je ob tem starem stanovanjskem delu nastalo po drugi svetovni vojni naselje črnih građenj

z izredno slabimi stanovanjskimi zgradbami, brez potrebne kanalizacije in ostale komunalne opreme.

Nekateri izsledki o degradaciji geografskega okolja v Celju, na Jesenicah in v Ljubljani

a) Celje

Rezultati na osnovi 213 anketiranih gospodinjstev v Gaberju so pokazali, da je bilo 59% vseh stanovanjskih zgradb tega mestnega dela zgrajenih pred 1. svetovno vojno, le 62 gospodinjstev ima v stanovanju sanitarije in le 42% kopalnico.

Starostna struktura kaže na razmeroma visok odstotek prebivalstva, starega nad 50 let. To prebivalstvo nima nobenih posebnih možnosti za preselitev. Primanjkljaj prebivalstva v starostni skupini od 31 do 40 let je odraz teženj najbolj aktivnega dela prebivalstva, da si ustvari ekonomske pogoje za preselitev, večji pa je ponovno delež mlajšega prebivalstva, ki praviloma še ni nosilec prostorskih premikov.

Pri poklicni strukturi so daleč na prvem mestu nekvalificirani delavci, sledijo pa jim upokojeanci. Večina teh delavcev je zaposlenih v Cinkarni in EMO. Neugodna poklicna in izobrazbena struktura se kaže tudi v tem, da znaša delež zaposlenih v terciarnih in kvartarnih dejavnostih skupaj le 23% (celjska občina 43%).

Delež nekvalificiranih delavcev je največji v starostnem razredu do 25 let. Največ odselitev je med kvalificiranimi delavci. V starosti do 25 let jih je še 34%, v starosti od 35 do 40 let pa le še 3%.

54% prebivalcev Gabrja je avtohtonih oziroma so Celjani, 4% je priseljenih iz bližnje okolice mesta, 29% iz širšega podeželskega zaledja, 10% pa priseljencev iz drugih republik Jugoslavije. Med glavnimi vzroki za priselitev se največkrat navaja ceneno stanovanja oziroma bližina delovnega mesta.

Težje pa je ugotavljati smeri oziroma vzroke za odselitev prejšnjih stanovalcev. Odgovori na ankete kažejo, da jih je kar 80% ostalo v Celju, mnogi med njimi pa so dobili stanovanje iz solidarnostnega sklada.

Na vprašanje o tem, kako so zadovoljni z okoljem, kjer živijo, so med zadovoljnimi daleč na prvem mestu družine nekvalificiranih delavcev, sledijo jim upokojeanci. Največ anketiranih je odgovorilo, da so z okoljem nezadovoljni (118 od 213) oziroma zelo nezadovoljni (66). V življenjskem okolju jih najbolj moti slab zrak (57%) ali neurejena okolica

(28%). Staro avtohtono prebivalstvo pa se najbolj pritožuje nad sosedi - priseljenci.

Kar 70% anketiranih je odgovorilo, da resno načrtuje preselitev, 50% od teh pa ima za to tudi realne možnosti.

Za prikaz realnejše podobe tega mestnega dela smo napravili primerjavo izbranih kazalcev še za dve drugi, že predhodno omenjeni, mestni četrti (Aljažev hrib in Lava). Upoštevali smo le podatke, ki jih zbirajo posamezne specializirane službe občinske skupščine:

- poklic lastnikov stanovanj (hiš),
- povprečna starost družin,
- kvaliteta stanovanj glede na število točk; ker pa se zbirajo le podatki za lastniška stanovanja in hiše, je v analizo zajet le ta del stanovanj in njihovih stanovalcev. Pri točkovanju stanovanj so upoštevali: površino, starost stanovanja, tekočo vodo, kopalnico, stranišče, kvaliteto zgradb, kvaliteto okolja.

Na vseh treh območjih je le stanovanjem v Gaberju priznано, da so v "plinskem" območju (onesnaženost zraka je v glavnem preko dovoljene meje), ne pa tudi lastniškim hišam oziroma stanovanjem na Aljaževem hribu, čeprav se ob predlogih za točkovanje, ki ga je pripravil vsak lastnik, zelo pogosto ponavljajo zahteve po odbitku točk za stanovanje zaradi onesnaženega zraka.

71% vseh stanovanj v območju Gaberje sodi v kategorijo slabih stanovanj, dobrih ali izredno dobrih stanovanj sploh ni. V 23% stanovanj, ki spadajo v kategorijo primernih, stanujejo družine kvalificiranih delavcev in delavcev s srednjo izobrazbo, v slabih in izredno slabih stanovanjih pa živijo pretežno družine nekvalificiranih delavcev in upokoјencev ter gospodinjstev.

Na območju Aljaževega hriba ni izredno slabih stanovanj, tudi delež izredno dobrih je zanemarljiv. Med lastniki stanovanj se enakomerno ponavljajo vse poklicne strukture (nekvalificirani, kvalificirani, obrtniki, uslužbenci in celo upokoјenci). Od vseh treh mestnih delov je na Aljaževem hribu največja povprečna starost gospodinjstev.

Območje Lava je v bistvu zrcalna slika Gaberij. 90% stanovanj sodi v kategorijo dobrih, 6% pa je izredno dobrih. Med lastniki stanovanj so na prvem mestu uslužbenci, sledijo pa izobraženci z višjo izobrazbo ter obrtniki.

b) Jesenice

Z anketiranjem 1.414 gospodinjstev leta 1981 na Jesenicah smo ugotavljali odnos prebivalcev tega izrazito industrijskega mesta do življenjskega okolja. Vzorec ankete je bil enakomerno porazdeljen na vse mesto in je zagotovil solidno reprezentativnost.

67% anketiranih gospodinjstev živi v večstanovanjskih hišah in kar 7% v barakar (lesenih ali zidanih). Večina gospodinjstev je delavskih (38%) in upokojenskih (21%), le 26% je avtohtonega prebivalstva, kar 20% je priseljenih iz drugih republik.

Na vprašanje o vzrokih za načrtovane preselitve je večina navedla neustrezno stanovanje, le 3% načrtovanih preselitev se je sklicevalo na slabo življenjsko okolje. Kar 80% anketiranih je ugotovilo, da jih onesnaženi zrak ne moti.

Analiza zbranih podatkov je pokazala, da se znotraj Jesenic oblikujejo trije mestni deli, ki sodijo v prikazani I. tip slabših mestnih delov:

1. Sp. Plavž, kjer je bilo 33% stanovanj zgrajenih v začetku stoletja, med njimi so bile v glavnem nizke pritlične hiše in barake iz časa med obema vojnama. Skoraj polovica stanovalcev je bilo priseljencev iz drugih republik, prevladovale so mlade delavske družine. Med višjimi starostnimi skupinami je bilo veliko upokojencev, ki so tudi najpogosteje izražali nezadovoljstvo z okoljem (slab zrak, slaba komunalna opremljenost). 30% družin je imelo v načrtu preselitev, vendar bi večina le-teh še naprej ostala na Jesenicah.
2. Slabši mestni predel je neposredna okolica železarne, kjer je npr. na Cesti železarjev živelo kar 96% gospodinjstev v stanovanjskih zgradbah, zgrajenih pred 1. svetovno vojno. 38% je bilo gospodinjstev z avtohtonim prebivalstvom in 28% priseljenih iz drugih republik Jugoslavije; prevladovale so delavske družine. Kar 70% anketiranih je odgovorilo, da so z okoljem, kjer živijo, zadovoljni, vendar je bilo med delavskimi družinami le 5% nezadovoljnih z okoljem, med uslužbenskimi pa kar 24%. Med negativnimi pojavi, ki povzročajo njihovo nezadovoljstvo, so navedli na prvem mestu neurejeno in zanemarjeno okolico, nato pa onesnažen zrak.
3. Naslednje mestno območje Straža je bilo med vsemi še najslabše, tako po zgradbeni strukturi, kot po socialni strukturi prebivalstva. Karakteristično za ta predel je bilo večje število lesenih barak, ki so bile, za razliko od barak v Sp. Plavžu, zgrajene v prvih 15 letih po drugi svetovni vojni. Večji del družin je bil mladih, le v 13% gospodinjstev so bile prisotne vse tri generacije. 35% gospodinjstev se je sem priselilo iz podeželskih naselij Slovenije, 25% pa jih je bilo iz drugih republik Jugoslavije.

Značilen je bil tudi podatek, da so anketirani kar v 33% primerih odgovorili, da jih v okolju prav nič ne moti ali da nimajo do tega problema izoblikovanega mnenja. Večkrat se je pojavljal odgovor, da jih motijo sosedje. Sedanji stanovalci živijo v tem mestnem predelu manj kot dve leti in kar 80% stanovalcev barak je odgovorilo, da se nameravajo preseliti. Med nosilci načrtovanih preselitev se v glavnem pojavljajo mlade družine in gospodinjstva s srednjo in mlado generacijo.

c) Ljubljana

Anketa, opravljena leta 1976 v Ljubljani (500 anketnih vprašalnikov), naj bi pokazala odvisnost med dejanskim stanjem onesnaženosti okolja in odnosom prizadetih prebivalcev do onesnaženega okolja. Soodvisnost smo ugotavljali po posameznih mestnih predelih in ulicah Ljubljane, ki so izkazovali različno stopnjo in obliko onesnaževanja okolja (Černe - Genorijo, 1976). Odgovarjali so prebivalci iz strogega mestnega centra, iz področja blizu industrijskih objektov, ob ljubljanskih mestnih vpadnicah in območij, ki so oddaljena od obremenjenih cest. Več kot tri četrtine anketiranih v Centru in Šiški je menilo, da je okolje v Ljubljani močno onesnaženo. Visok odstotek je bil brez dvoma posledica onesnaženosti bivalnega okolja v središču Ljubljane in v Šiški zaradi vpliva prometa, industrije in individualnih kurišč. Glavni krivec za onesnažen zrak v Ljubljani naj bi bil promet, le prebivalci industrijskih Most so na prvo mesto postavili industrijo. Med oblikami onesnaženosti okolja je bil sicer na prvem mestu naveden onesnažen zrak in smrad (35-40%), motile pa so jih tudi druge oblike, zlasti hrup, divja odlagališča smeti in zasmetene zelene površine. 40% anketirancev je že razmišljalo, da bi se zaradi onesnaženosti okolja izselili iz Ljubljane.

V bodoče bo treba večjo pozornost usmeriti še v raziskave, ki bi proučile odnos prebivalcev, ki živijo v bivalnem okolju z različno stopnjo degradacije okolja in njihov odnos do rekreacijskega okolja.

Prebivalci slabših mestnih predelov reagirajo na zmanjšanje kvalitete bivalnega okolja na tri načine:

- z odselitvijo (pojavlja se zlasti pri 1. tipu slabših mestnih delov),
- s težnjo po izboljšanju bivalnega okolja (najčešče v 2. tipu),
- s preživljanjem prostega časa v okolju, ki je drugačno od bivalnega okolja.

Dvig življenjske ravni Slovencev je sprožil tudi večje zanimanje za rekreacijo. Rekreacija se uspešneje ostvari v okolju, ki je drugačno od vsakdanjega bivalnega in delovnega okolja. Zanimanje za rekreacijo je zlasti pri mestnem prebivalstvu v tistih slovenskih pokrajinah, kjer so v delovnem ali bivalnem okolju prisotni človeku škodljivi elementi (hrup, umazan zrak, smrad, onesnažena voda). Leta 1973 je bilo v dolini zgornje Krke anketiranih 150 lastnikov sekundarnih počitniških bivališč. Zaradi bližine Ljubljane (45 minut vožnje z avtomobilom) je dolina ob zgornji Krki zanimiva zlasti za rekreacijo prebivalcev Ljubljane, zato je razumljivo, da je bilo 89% lastnikov vikendov iz Ljubljane. Lastniki vikendov so med drugim odgovarjali tudi na vprašanje, zakaj so tu zgradili vikend. Pri odgovorih so bili najbolj pogosti: mir, čist zrak, možnost ribolova v čisti Krki, samota in možnost sprehajanja. Veliko lastnikov vikendov se je zadovoljilo z odgovorom, da jih je pritegnila idilična neurbanizirana pokrajina ob Krki.

Raziskave kažejo, da je pojem kvalitetnega in privlačnega bivalnega okolja relativen, saj se spreminja ne le ob različnih vrednotenjih posameznih skupin prebivalstva, ampak tudi ob spremembah v življenjskem okolju. Primer Aljaževega hriba nam kaže na zmanjševanje zanimanja prebivalcev za to bivalno okolje, nasproten primer je novo stanovanjsko naselje na severnem robu Celje, kjer je največ enodružinskih hiš vilskega tipa. To območje je bilo še pred leti zaradi zamočvirjenosti tal nepri-
vlačno. Osuševanje tal, nove asfaltne poti, bližina trgovine, šola, vrtec, bližina centra pa tudi večina delovnih mest in ne nazadnje lega tega mestnega dela, ki je izven območja običaj-
nih emisij celjske industrije, je povzročilo, da je ta mestni del postal kvalitetno in privlačno bivalno okolje.

Sklepne misli

Ob naraščanju degradacije geografskega okolja v Sloveniji se je spreminjal tudi odnos in reakcije prebivalcev Slovenije do vprašanj varstva in urejanja okolja. Pričujoče geografske raziskave so potrdile delovno hipotezo, da postaja kvaliteta urbanega življenja vse bolj pomembna družbena vrednota. Empirične raziskave obenem (žal!) potrjujejo, da postaja vprašanje degradacije geografskega okolja vse bolj element socialne diferenciacije. Z naraščajočo degradacijo okolja in slabšanjem kvalitete bivanja v določeni mestni četrti prihaja do sprememb tudi v socialni in starostni strukturi prebivalstva. V mestnih predelih, kjer so bile v preteklosti ugodne ekološke razmere za bivanje in je kasneje prišlo do onesnaževanja okolja (zrak, hrup, voda), se praviloma večja število prebivalcev z nižjimi dohodki, socialne skupine z višjimi dohodki pa se preseljujejo v ekološko bolj kvalitetne mestne predele. Čeprav je bilo potrjeno, da je mobilnost vseh socialnih skupin (tudi tistih z nižjimi osebnimi dohodki) v degradiranih mestnih predelih velika, se nikakor ne smemo zadovoljiti z dejstvom, da postaja degradacija okolja pospeševalec "slumizacije" mestnih predelov in dejavnik socialne diferenciacije.

Literatura

- Berry, J. L., 1971: Land Use, Urban Form and Environmental Quality, The University of Chicago, Research Paper No. 155.
- Coates, E., R. J. Johnson, P. L. Knox, 1977: Geography and Inequality, Oxford.
- Gosar, A., 1982: Počitniška bivališča na slovenskem podeželju, Gradivo za posvetovanje geografov ob 60-letnici GDS, Ljubljana, str. 166-175.

- Ilešič, S., 1972: O geografskih aspektih varstva okolja, Geografski obzornik 1972/2, Ljubljana.
- Pak, M., 1969: Notranja regionalna diferenciacija mest Slovenije, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, raziskovalna naloga, tipkopis.
- Plut, D., 1976: Koprsko Primorje in njegova valorizacija za kmetijstvo in turizem. Magistrska naloga na PZE za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Ruppert, K., F. Schaffer, J. Maier, R. Paesler, 1981: Socijalna geografija, Zagreb.
- Špes, M., 1976-1978: Geografski aspekti degradacije okolja na primeru Celja I., II., III. faze, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, raziskovalne naloge, tipkopis.
- Špes, M., 1981: Jesenice in problematika življenjskega okolja, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, raziskovalna naloga, II. faza, tipkopis.
- Špes, M., A. Černe, 1979: Problematika življenjskega okolja v Velenjski kotlini, II. faza, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, raziskovalna naloga, tipkopis.
- Černe, P., R. Genorio, 1978: Degradacija okolja v Ljubljani, Varstvo narave 11.
- Plut D., 1975: Sekundarna počitniška bivališča (vikendi) - nov pejzažni in funkcijski element okolja v dolini zgornje Krke, Geographica Slovenica 5 - Geografija turizma in regionalno prostorsko planiranje.

Metka Špes, Dušan Plut

SOCIO-GEOGRAPHICAL STUDIES OF DEGRADATED AREAS
IN SOME SLOVENIAN TOWNS

Environmental degradation in certain areas and towns of the Soc. Rep. of Slovenia is evident in different qualities of living in residential quarters of towns. The studies made in Celje, Jesenice and Ljubljana have shown that parallel to the inequality in living conditions also different social groups settle mentioned areas. Residential areas not attractive for a specific group of people could be made adequate for another. The lower apartment rentals and the nearness of certain working places attract tenants with lower incomes. In such housing community also groups of people in an inadequate financial position live. But also people whose interest for a

change, or improvement of their residence is very low. The value of the environment and the appearance of those residential quarters worsens.

From the aspect of the environmental degradation and the inequality of the residential space, three types of genetic and physiognomic degraded town areas can be defined:

1. old, working-class quarters, joining industrial areas built during the first phase of the industrialization. Residential areas expose more dwelling units in each house, the apartments are communally inadequate. A negative impression is gained because of the nearness of factories;
2. towncenters, particularly of mediaval settlements, where housing units exceed one hundred years of age, have been settled chiefly with older inhabitants. Because of energy problems the nearness to the working and shopping areas is appreciated. That is why many older towncenters experience a kind of a revitalisation;
3. Areas which were during construction and some years after suitable for living and even have had adequate qualities of living spaces. The growth of industry and the increase of pollution has turned mentioned townareas, because of close emission sources, into undesirable places.

The studies of Gabrje (Celje) are dominantly studies of the first type of townareas. Here a relatively high percentage of people has more than 50 years of age. The mentioned social group does not have any resettling possibilities. On the other hand the area provides shelter for a certain younger and less educated population. 54% of people are native here. The group of immigrants consists out of people from the rural hinterland and from migrants whose homes are in other republics of Yugoslavia. The reasons to immigrate share equally important answers: because of low apartment rentals and because of the vicinity of different working places.

Studies of Jesenice have defined three townareas whose characteristics are close to the mentioned first type of townquarters:

- Spodnji Plavž, where dominantly one-family housing units and shacks are to be found. More than 50% of inhabitants are immigrants from other republics of Yugoslavia, young labour families prevail, 30% of inhabitants have a resettling in mind.
- The hinterland of the steelmill (Železarna), where 96% of households live in moreapartment housing units built before the first world war. 28% of residents are nonslovenian by nationality, working-class families prevail. Only 5% of inhabitants are not satisfied with their living environment.
- Straža has among had residential areas of Jesenice the poorest living conditions. Wooden shacks dominate the area.

Chiefly young families live here: 35% are households from rural areas of Slovenia, 25% are immigrants from other rural areas of Yugoslavia. Almost 33% of questioned residents have answered that they are not bothered by the environment, or that they do not have any opinion about it. Most residents of the townquarter Straža live here less than two years, 80% plan a resettling.

Inhabitants of inadequate townareas react to the lower quality of living with following actions:

- they try to resettle (mostly evident in type one),
- they try to improve their living environment (mostly evident in type two), or
- they try to spend their free time in areas different to the one they live in.

The growth of the standard of living has launched among Slovenes an interest for recreation. The recreation is more attractive in places different to the everyday environment. A greater interest for recreation is nevertheless evident in those slovenian regions where men experiences some to health dangerous pollution.